

Nitriansky kraj - charakteristika regiónu

10.02.2021 |

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Nitriansky kraj svojou rozlohou 6 343,7 km² zaberá 12,9 % územia Slovenskej republiky. Nachádza sa v juhozápadnej časti Slovenskej republiky, pričom na juhu hraničí s Maďarskou republikou, na východe s Banskobystrickým krajom, na severe s Trenčianskym krajom a na západe s Trnavským krajom. V kraji je najjužnejší bod SR v obci Patince, v okrese Komárno (47°43'52" s. š.).

Reliéf kraja má prevažne rovinný a nížinný charakter prerušovaný pahorkatinami. Takmer celý kraj sa nachádza na Podunajskej pahorkatine a Podunajskej rovine, čo sú celky Podunajskej nížiny. Na severe sa krajom tiahne pohorie Trábeč, severovýchod je lemovaný výbežkami Štiavnických vrchov a sčasti Pohronským Inovcom. Najvyšším miestom v kraji je vrch Panská Javorina s výškou 942 m n. m. Najnižšie položeným miestom je výtok rieky Dunaj z kraja pri štátnej hranici s Maďarskom (101 m n. m.). Podstatnú časť juhu a juhovýchodu kraja zaberá kvalitná poľnohospodárska pôda. Kraj patrí k najteplejším oblastiam a najproduktívnejším poľnohospodárskym centráram Slovenska. Kraj, najmä jeho južné oblasti sú bohaté na výskyt vodných zdrojov. Územím kraja preteká viacero riek - najdlhšia slovenská rieka Váh, Dunaj, Nitra, Hron, Ipeľ a Žitava, pričom rieky Dunaj a Ipeľ tvoria prirodzenú štátnu hranicu s Maďarskom.

Nitriansky kraj je bohatý na zásoby nevyhradených nerastov, ako sú štrkopiesky, stavebný kameň a tehliarska surovina.

Na jeho územie zasahujú chránené krajinné oblasti Dunajské luhy (okres Komárno), Štiavnické vrchy (okres Levice) a chránená krajinná oblasť Ponitrie (okres Nitra, Topoľčany, Zlaté Moravce). Z ďalších maloplošných chránených území je 14 národných prírodných rezervácií, 44 prírodných rezervácií, 19 prírodných pamiatok, 46 chránených areálov a 9 chránených vtáčích území.

Podľa územno-správneho usporiadania v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. sa člení na 7 okresov: Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Šaľa, Topoľčany a Zlaté Moravce. Rozlohou najmenším okresom kraja je okres Šaľa (355,9 km²) a najväčším je okres Levice (1 551,1 km²), ktorý je zároveň aj najväčším okresom SR.

V Nitrianskom kraji sa nachádza 354 obcí, z ktorých má 15 štatút mesta. Podiel mestského obyvateľstva tvorí 44,8 % zo všetkých obyvateľov kraja. Dominujúcim mestom je krajské mesto Nitra, v ktorom k 31. 12. 2019 žilo 76 533 obyvateľov. K mestám s viac ako 30 tisíc obyvateľmi

patria Nové Zámky, Komárno a Levice.

Demografické východiská

Počet obyvateľov Nitrianskeho kraja k 31. 12. 2019 bol 674 306, čo bolo 12,4 % z celkového počtu obyvateľov Slovenska. Hustota obyvateľstva na 1 km² bola 106 obyvateľov. Najhustejšie osídleným okresom bol okres Nitra kde na 1 km² pripadlo 186 obyvateľov, najredšie osídlený bol okres Levice s hustotou 71 obyvateľov na 1 km².

V Nitrianskom kraji bolo možné pozorovať výrazné zmeny v demografickom vývoji, ktoré boli odrazom ekonomickej a sociálnej situácie kraja. Prejavila sa dlhodobá tendencia spomaľovania reprodukcie obyvateľstva. Prirodzený prírastok obyvateľstva dlhodobo vykazoval záporné hodnoty a v roku 2019 dosiahol hodnotu -2,2 na 1000 obyvateľov kraja. Pokračoval proces starnutia obyvateľstva. Medzi rokmi 2015 až 2019 bola rýchlosť rastu podielu obyvateľstva staršieho ako 65 rokov 5,2 násobne vyššia ako rýchlosť rastu podielu populácie mladšej ako 14 rokov. Priemerný vek obyvateľov kraja v roku 2019 bol 42,8 rokov a index starnutia dosiahol hodnotu 132,4, čo boli najvyššie dosiahnuté hodnoty v porovnaní s ostatnými kraji.

V roku 2019 sa zosobášilo 3 388 párov a rozviedlo sa 1 272 manželstiev. Do roku 2017 sa počet sobášiacich sa párov zvyšoval, ale v posledných dvoch rokoch bol zaznamenaný pokles. Dlhodobo klesajúca rozvodovosť od roku 2015 stagnovala.

Ekonomické a sociálne špecifiká

V roku 2019 podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov v Nitrianskom kraji predstavoval 50,6 %. Miera ekonomickej aktivity dosiahla 58,6 %. Miera zamestnanosti od roku 2010 nepretržite rástla na hodnotu 69,3 % a miera nezamestnanosti naopak klesala až na 4,6 %. Priemerná hrubá nominálna mesačná mzda bola o 11,1 % nižšia ako celoslovenský priemer a dosiahla úroveň 1 122 eur.

V Nitrianskom kraji ku koncu roka 2019 pôsobilo takmer 30 tis. právnických osôb, z ktorých 87,3 % predstavovali podniky a 45,8 tis. bolo fyzických osôb, z ktorých živnostníci tvorili 93,1 %. Podniky realizovali svoju činnosť prevažne v odvetví obchodu, odborných vedeckých a technických činnostiach a v priemysle, živnostníci zase v oblasti stavebníctva a tiež v obchode a priemysle.

Regionálny hrubý domáci produkt v bežných cenách v roku 2018 dosiahol v Nitrianskom kraji 9 328 mil. Eur a podiel kraja na celonárodnom HDP predstavoval 10,4 %. V prepočte na obyvateľa regionálny HDP dosiahol 13 769 eur v bežných cenách a bol o 16,4 % nižší ako priemer Slovenska.

Podľa ekonomických činností najväčší podiel na regionálnej hrubej pridanej hodnote v roku 2018 tvoril priemysel (35,5 %). Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie sa podieľali 19,3 % a verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a sociálna pomoc 11,6

%.

Kraj obhospodaruje najväčšiu výmeru poľnohospodárskej pôdy zo všetkých krajov SR (464,2 tis. ha). Patrí k najvýznamnejším producentom poľnohospodárskych plodín ako sú pšenica, jačmeň, kukurica na zrno, hrach jedlý, cukrová repa technická, repka olejnatá, slnečnica na semeno a je najväčším producentom obilnín, olejnín, strukovín na zrno a hrozna v SR. Živočíšna výroba sa zameriava na chov hydiny a ošípaných.

Skladba priemyselných odvetví je pestrá, dominantné miesto má krajské mesto Nitra, ktorého významným podnikom je automobilka Jaguar Land Rover. Medzi ťažiskové odvetvia kraja patrí automobilový, elektrotechnický, strojársky, potravinársky, chemický a gumársky priemysel. V Šali sa nachádza dôležitý chemický závod Duslo, a. s., v ktorom sa vyrábajú sa dusíkaté hnojivá a gumárske chemikálie. V roku 2019 priemyselné podniky za vlastné výkony a tovar utŕžili 8,2 mld. eur.

Z hľadiska stavebnej produkcie Nitriansky kraj sa radí k slabším regiónom. Stavebné organizácie so sídlom v tomto kraji zrealizovali vlastnými zamestnancami produkciu za 462 mil. eur. Stavebná produkcia podľa dodávateľských zmlúv dosiahla 791 mil. eur. Bytová výstavba v regióne posledné tri roky rástla. V roku 2019 sa dokončilo 2 139 nových bytov, až dve pätiny z nich sa postavilo v okrese Nitra.

Nitriansky kraj je dobre prepojený cestnými komunikáciami medzi okresmi a aj medzinárodnými cestnými ťahmi. Jeho cestná sieť predstavovala 2 592 km, z ktorých iba 67 km tvorili rýchlostné cesty. V kraji v roku 2019 evidovali 451 793 motorových vozidiel. Podiel osobných bol 70,1%. Územím prechádza aj medzinárodná magistralna trať železničnej dopravy. V meste Komárno sa nachádza na rieke Dunaj významný riečny prístav, ktorý je napojený na európsku riečnu magistrálu Rýn – Mohan – Dunaj. Cez územie Nitrianskeho kraja vedú dôležité potrubia. Najvýznamnejšie plynovody sú Tranzitný a Medzištátny. Ropovody vedúce cez Nitriansky kraj sú Družba a Adria.

Na celom území kraja je dobre vybudovaná hustá sieť školských zariadení. V takmer každej väčšej obci je základná škola, zabezpečujúca povinnú školskú dochádzku. V roku 2019 na území kraja pôsobilo 414 materských škôl, 286 základných škôl, 22 gymnázií, 58 stredných odborných škôl. V krajskom meste Nitra sídlia 2 univerzity - Slovenská poľnohospodárska univerzita, Univerzita Konštantína Filozofa. V meste Komárno sídli Univerzita J. Selyeho.

Zdravotná starostlivosť v roku 2019 bola zabezpečovaná hlavne v 11 nemocniciach, v 1 206 zariadeniach ambulantnej zdravotnej starostlivosti a v 5 liečebniach. Spolu bolo v kraji 1 557 zdravotníckych zariadení.

Rozvoj kultúry siaha do čias raného osídlenia starých Slovanov a pokračoval v prvom štátnom útvare Pribinovom Nitrianskom kniežatstve a počas Veľkej Moravy cez stredovek až do novoveku. V oblasti kultúry má dlhoročnú tradíciu krajské mesto Nitra ako jedno z najdôležitejších centier slovanskej vzdelanosti, kultúry a kresťanského života. Nitra je mesto na Slovensku s najstaršou písomnou zmienkou (r. 826).

Na území kraja pôsobilo v roku 2019 12 stálych divadelných scén, 3 galérie vrátane pobočiek,

19 múzeí a 233 fungujúcich knižníc. Pozornosť si zaslúži Divadlo Andreja Bagara v Nitre, Ponitrianske múzeum a Nitrianska galéria. Najvýznamnejšie kultúrne podujatia sa konajú prevažne v Nitre. Patria k nim Nitrianska hudobná jar, Nitrianske kultúrne leto, Dni Nitranov – Pribinove a Cyrilo-metodské slávnosti, Divadelná Nitra – medzinárodný divadelný festival, Agrofilm – medzinárodný filmový festival. V Nitre sa v posledných rokoch okrem tradičnej poľnohospodárskej výstavy AGROKOMPLEX usporadúvajú také veľtrhy a výstavy ako sú Autosalón, Nábytok a bývanie, Medzinárodný strojársky veľtrh, a iné.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky (hrady a zámky) v kraji sú Levický hrad, hrad Gýmeš (nad obcou Jelenec), Nitriansky hrad, Oponický hrad, Topoľčiansky hrad, hrad Hrušov (nad obcou Hostie) a Čierny hrad (nad obcou Zlatno). Historické sídelné štruktúry má kraj vo forme mestskej pamiatkovej rezervácie Nitra. V okrese Levice sa nachádza pamiatková rezervácia ľudovej architektúry - skalné obydlia v obci Brhlovce. Okrem toho boli vyhlásené nasledovné pamiatkové zóny: Šahy, Komárno, Nitra - Staré mesto (Dolné mesto), Topoľčany, Zlaté Moravce a na vidieku Bátovce (okres Levice). K často navštevovaným miestam patrí aj Arborétum Mlyňany a Národný žrebčín v Topoľčiankach. Z hľadiska prírodného bohatstva vyniká kraj v oblasti termálnych prameňov v Podhájskej, Patinciach, Komárne, Poľnom Kesove a Štúrove, pri ktorých vznikli hojne navštevované termálne kúpaliská a aquaparky. Do Nitrianskeho kraja v roku 2019 zavítalo 370 tisíc návštevníkov, ktorí sa ubytovali v 396 ubytovacích zariadeniach.